

А. М. ПІДЛИПСЬКА, доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри хореографічного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв

ТАНЕЦЬ ЯК СИМВОЛ ОПОРУ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНІСТЬ

У статті висвітлено окремі аспекти проблеми функціонування танцю як символу опору руйнуванню народної культури у традиційному суспільстві, нівелюванню української ідентичності за радянських часів, російській навалі у 2014–2023 рр.

Ключові слова: танець, опір, українській танець, хореографічне мистецтво, українська культура, російсько-українська війна.

З давніх-давен рухи, міміка, пластика людського тіла (головні інструменти танцю) слугували засобами спілкування між людьми, способом вираження емоцій, доведенням власної позиції та ін. Український народний танець є одним із тих нематеріальних артефактів, що пов'язує сучасника з багатовіковою історією народу та країни. Навіть у своїх похідних варіантах (народно-сценічний танець, фольк-модерн та ін.) хореографія активно впливає на формування національної свідомості та ідентичності, адже у ній збережено етнокоди українського народу [6].

Танці упродовж століть були органічним складником обрядових та позаобрядових дійств українців. Попри те, що у літописах немає позитивних згадок про танці, а прояви народних традицій сприймалися протягом тривалого часу як пережитки «поганства», заборонялися та винищувалися церковниками та подекуди й світською владою (наприклад, «Універсал гетьмана Скоропадського про вечорниці, кулачні бої, зібрання на Івана Купала та ін. 1719 року», що забороняв названі розваги та наказував жорстоко карати), українські танцювальні традиції не

були втрачені [2]. Танець став символом опору руйнуванню народної культури у традиційному суспільстві.

Утиски не припинилися й зі становленням сценічних форм танців: хореограф Василь Авраменко був ув'язнений польською владою за поширення української ідеї через танець у 1920-х рр.; радянська влада у 1938-му р. розстріляла фольклориста-хореографа, автора фундаментальної праці «Теорії українського народного танцю» (1919) Василя Костіва (Верховинця) за звинуваченням у контрреволюційній націоналістичній діяльності; у 1949-му р. за зв'язок з націоналістами засуджений відомий танцюрист та хореограф, організатор ансамблю «Чорногора» у Львові Ярослав Чуперчук. Український дух карбувався у національному танцювальному мистецтві як символі опору знищенню проявів українського у мистецтві.

Важливу роль український народний танець відіграв у формуванні рис національного театру: у п'єсі І. Котляревського «Наталка Полтавка», поставленій 1819-го року (Полтавський театр), були присутні елементи українського фольклорного танцю; у театрі корифеїв в останній чверті ХІХ – на початку ХХ ст., за часів діяльності М. Заньковецької, М. Кропивницького, М. Садовського, П. Саксаганського, український народно-сценічний танець ствердився як вагомий складник музично-драматичного українського театру, як символ опору зросійщенню театрального репертуару ХІХ – початку ХХ ст.

Один з найвідоміших танців українців – гопак, витоки якого сягають часів Козацької доби (ХVІ–ХVІІІ ст.), також став своєрідним символом опору стиранню національних ознак хореографічної культури народів в СРСР. Попри звинувачення гопака у поширенні «шароварщини» (поняття вживали як синонім «псевдоукраїнського», а часто – як підкреслене принизливе ставлення до всієї української культури, пов'язаної з народними першоджерелами) за ним закріпилися ознаки архетипу («первообразу»). У свідомості українців та багатьох

людей в світі вкорінився асоціативний зв'язок між гопаком та найхарактернішими рисами української нації: мужність, волелюбність, сила, завзятість, рішучість тощо.

Діяльність створеного у Києві 1937-го року Державного ансамблю танцю УРСР (балетмейстери Павло Вірський та Микола Болотов) не можна зводити лише до ідеологічного інструменту демонстрування оптимістичної радянської дійсності. Більшість творів у репертуарі ансамблю базувалася на українській фольклорній образності («Запорожці», «Про що верба плаче», «Повзунець», «Хміль» та ін.), що сприяло формуванню української ідентичності, а його закордонні гастролі – національній ідентифікації українців в світі. Показово, що під час гастролей у США 1962-го року постановки П. Вірського названо виявом «душі та прагнень української людини в перспективі історичного буття» [3, с. 121]. Танець навіть у дозволених за радянської влади народно-сценічних формах став символом опору нівелюванню української ідентичності.

З-поміж українських танцювальних артефактів значної популярності в останні роки набув «Аркан» – гуцульській танець, що за легендами виконували народні месники опришки; також його вважають ритуальним танцем ініціації у легіня (дорослого юнака, потенційного опришка). Присутність фрагменту цього танцю у кінофільмі «Довбуш» (реж. О. Санін, 2023) підвищує градус патріотизму всього твору, справляє надзвичайний емоційний вплив та викликає відчуття причетності до подій національно-визвольної боротьби.

Від початку російсько-української війни 2014-го року будь-який концерт вітчизняних мистецьких колективів, де присутній етнічний елемент, перетворюється на акцію проголошення патріотичної позиції, сприймається як своєрідний складник національної боротьби за якнайшвидше утвердження права України на самостійність [7].

Сьогодні танець, презентований українцями за кордоном, став своєрідним символом стійкості та незламності у боротьбі за свободу, яскравим виявом національної ідентичності, способом привернути увагу світової громадськості до війни в Україні, що набула катастрофічних наслідків від повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022-го року. Площі та вулиці, театральні та естрадні сцени багатьох міст по всьому світу перетворилися на майданчики підтримки українців. Олена Шоптенко, відома танцівниця та хореографа (телевізійні проєкти «Майданс», «Танці з зірками» та ін.) 10 липня 2022-го року влаштувала у Відні (Австрія) танцювальний флешмоб на підтримку України [4].

Всесвітньо відомий балетмейстер Олексій Ратманський у вересні 2022-го року у Сіетлі (США) представив балет «Елегія воєнного часу» на музику українського композитора Валентина Сильвестрова, що стало посланням світу про стійкий та життєлюбний український народ (у палітру класичної хореографії інтегровано стилізовані рухи українського танцю, у сценографічному оформленні використано роботи українських митців Матвія Вайсберга та Марії Примаченко). На думку В. Орлова, «“Елегія воєнного часу” виходить прямо із серця Ратманського. Це його особистий відгук на певний момент часу, але хореограф створив твори мистецтва про людський дух і бажання життя, свободи та власного щастя» [5].

Влітку 2022-го року у Варшаві (Польща) харків'янки Ангеліна Забеліна та Альона Омеліна організували танцювальну команду «Ukrainian Art & Dance Company» та створили виставу-перформанс «Нова реальність», що продемонстрована у багатьох містах Європи з метою поширення інформації про страшну воєнну реальність в Україні [1].

Навесні 2022-го року турне Європою Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла

Вірського перетворилося на масштабну акцію демонстрування непохитності у боротьбі проти збройної агресії росії.

Символічно, що однією з перших вистав на оперно-балетній сцені України після початку повномасштабного вторгнення 20 травня 2022-го року став фольк-опера-балет «Коли цвіте папороть» на музику Євгена Станковича (Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької, балетмейстери Сергій Наєнко, Артем Шошин). Саме цей твір 1979 року за радянської влади був заборонений у виконанні Українського академічного народного хору імені Григорія Верьовки (балетмейстер Анатолій Шекера) за націоналістичні тенденції і відтоді став уособленням української ідеї.

Воєнні події 2022–2023-х років в Україні актуалізували танець як дієвий засіб опору російській навалі всередині країни та за її межами. Відновили діяльність численні професійні та аматорські хореографічні колективи, чії виступи щоразу перетворюються на маніфест національної ідентичності, єдності, патріотизму, впевненості у Перемозі. Танець став потужним мистецьким інструментом боротьби за Незалежність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 18–19 листопада у Гданьську відбудеться український фестиваль «46JarmaRockFEST» : веб-сайт. URL: <http://ksza.ks.ua/news/society/99979-18-19-listopada-u-gdansk-u-vdbudetsya-ukrayinskiy-festival-46jarmarockfest.html> (дата звернення: 18.11.2023).

2. Богород А. Народний танець українців у писемних джерелах. Традиційні танці України : веб-сайт. URL: <https://tanci.etnoua.info/vse/narodnyj-tanec-ukrajinciv-u-pysemnyh-dzherelah-a-bohorod/> (дата звернення: 18.11.2023).

3. Бойчук Б. Балет Вірського в Нью-Йорку. *Сучасність*. 1962. № 6. С. 121–124.

4. Лісінчук М. Українці влаштували акцію у Відні: під час танцювального флешмобу склали герб України. OBOZ.UA. : веб-сайт. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/ukraintsi-vlashtovali-aktsiyu-u-vidni-pid-chas-tantsyuvalnogo-fleshmobu-sklali-gerb-ukraini-video.htm> (дата звернення: 18.11.2023).

5. Орлов В. Олексій Ратманський: балет та війна в Україні. *Elegant New York: online magazine* : веб-сайт. URL: <https://elegantnewyork.com/ratmanskiy-orlov/> (дата звернення: 18.11.2023).

6. Підлипська А. М. Народно-сценічний танець як засіб впливу на національну свідомість та самосвідомість. *Вісник Львів. ун-ту. Серія мистецтвознавство*. 2015. № 17. С. 145–152.

7. Підлипська А. М. Хореографічне мистецтво в ситуації національно-патріотичного піднесення кінця 2013 – поч. 2016 рр. *Хореографія ХХІ століття: мистецький та освітній потенціал*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 15–16 квіт. 2016 р. Київ : КНУКіМ, 2016. С. 21–26.

УДК 793.3(477)

О. А. ПЛАХОТНЮК, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри режисури та хореографії факультету культури та мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка

ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

Окреслено важливість впровадження наукового осмислення хореографічного мистецтва в Україні. Виокремлено проблематику і виклики, які впливають на розвиток і сприйняття танцювальної культури у світі та Україні. Численними проблемами і викликами, які впливають на його розвиток і сприйняття. Вирізнено декілька основних проблематичних аспектів у сфері дослідження сучасного хореографічного мистецтва.

Ключові слова: хореографія, танець, хореографії дослідження, хореологія, культура.

Умовно тематику досліджень хореографічного мистецтва сьогодення можна розділити на декілька основних наукових скерувань, а саме: дослідження, що виникають в процесі роботи та написання курсових, дипломних, магістерських робіт; питання наукового пошуку, що розкривають особливості методики